

Webrecensie BMGN 126:2 (2011)

Kooistra, Jack, Oosthoek, Albert, *Recht op wraak. Liquidaties in Nederland 1940-1945* (Leeuwarden: Penn Uitgeverij, 2009, 320 blz., ISBN 978 90 77948 25 5).

Zijn er nog wel onontgonnen terreinen als het gaat over de Duitse bezetting van Nederland? In de duizenden boeken die al weer meer dan drie generaties lang zijn geproduceerd, moet toch alles wel zijn beschreven? Nee dus, want wat er fout gegaan is aan de 'goede' kant, is nog maar weinig onderzocht. Een voorbeeld zijn de geallieerde luchtbombardementen, die veel burgeroorlogslachtoffers hebben gekost, maar waaraan om begrijpelijke redenen de eerste decennia na de oorlog niet veel aandacht werd besteed. Dat is duidelijk aan het veranderen, waarbij de recente boeken over de geallieerde bombardementen op Nijmegen en Amsterdam-Noord als voorbeeld kunnen dienen. Deze recente studies gaan vooral over de buitenlandse bondgenoten, maar hoe zit het met de fouten van het Nederlandse verzet? Het is al lang bekend dat verzetsmensen liquidaties uitvoerden, waarbij mensen die een gevaar voor de verzetsmensen zelf vormden werden doodgeschoten. Later kwamen daar ook politieke liquidaties bij, bijvoorbeeld op generaal Seyffard, die eigenlijk moeilijk een gevaar voor het verzet kon worden genoemd. Deze liquidaties hadden vanzelfsprekend geen enkele juridische fundering, maar werden tijdens en na de oorlog geaccepteerd als noodzakelijk geweld, als reactie op de Duitse agressie. Een belangrijk probleem was daarbij dat de Duitsers, zeker tegen het einde van de oorlog, liquidaties beantwoordden met executies van gevangenen genomen verzetsstrijders. Bij de illegaliteit rees daarom regelmatig de vraag of een liquidatie opwoog tegen het Duitse terreurantwoord.

Maar hoe zit het met de liquidaties waar echt vraagtekens bij kunnen worden gezet? Beruchte zaken zijn die van de Amsterdamse Joodse onderduiker Oettinger, tijdens de oorlog door Van Gasteren geliquideerd, en de Rotterdamse Kitty van der Have, nota bene een maand na de bevrijding door verzetsmensen geliquideerd. Dit waren geen liquidaties; dit waren moorden die het verzet niet dienden. De laatstgenoemde moord kan als naoorlogse wraak worden opgevat en het te bespreken boek heeft wraak ook in de titel, maar ook 'Recht op' en dat lijkt al direct een statement.

In het boek richt Kooistra zich op heel Nederland (en merkwaardigerwijs ook op Oost-Europa), terwijl Oosthoek zich tot Rotterdam beperkt. De

inleiding besteedt aandacht aan 'de techniek van het doden'. Tevens komen de zaken van Oettinger en Van der Have en de situatie in Rotterdam tijdens de oorlog aan de orde. Hierna volgt een alfabetische lijst van bijna 200 pagina's met meer dan 500 geliquideerden. Er is een indeling gemaakt in categorieën, zodat de lezer de weg niet kwijt raakt. Maar het is een indeling die veel vragen oproept. De eerste categorie is het merkwaardigst: 'Duitsers, politiemensen, landwachters en bestuurders' is duidelijk, maar wat hebben 'Oostboeren en Oostfronters door partizanen gedood' met liquidaties in Nederland te maken? Die Oostboeren werden terecht als vreemde indringers beschouwd en Oostfrontstrijders liepen nu eenmaal een kans om te sneuvelen. De categorieën 'Collaborateurs en handlangers' en 'V-Männer en infiltranten' hebben het probleem dat je in beide categorieën kan vallen, want is een infiltrant dan geen collaborateur? Daarna komen nog 'Lastige of gevaarlijke onderduikers', 'Bedrijfsongevallen', 'dubieuze aanslagen', 'misverstanden' en 'vuurgevechten en schermutselingen'.

De lijst van meer dan 500 namen heeft veel weg van een niet uitgezochte alfabetische kaartenbak en hij functioneert niet als hulpmiddel om wijzer te worden van het hoe en waarom van liquidaties. Bij de ene naam staat behalve de sterfdatum niets, bij een ander staat 'Hij is gedood tijdens de bevrijdingsgevechten'. Een in de Harskamp geïnterneerde SS'er, die in oktober 1945 door een, waarschijnlijk beschonken, bewaker is doodgeschoten, komt ook voor in de lijst. De kantonnementscommandant van Dordrecht had de pech een broer van de NSB-leider Anton Mussert te zijn. In de verwarring die was ontstaan door de zeer snelle Duitse verovering van Nederland werd overal gezegd dat er verraad in het spel was. Toen ondergeschikte officieren luitenant-kolonel Mussert wegens vermeend verraad in de meidagen van 1940 wilden arresteren, ging het mis en werd hij doodgeschoten. Deze gebeurtenis heeft weinig te maken met (verzets)liquidaties, maar hij komt wel voor in *Recht op wraak*. Tijdens een overval van het verzet in maart 1945 op een Duitse auto, waarin zich ook de hoogste Duitse politiefunctie Rauter bevond, kwam een SS-Untersturmführer om het leven. Is dat wraak?

Het merkwaardigste is wel de zaak Oettinger, of eigenlijk de zaak Van Gasteren. Had hij zijn Joodse onderduiker Oettinger geliquideerd omdat deze een gevaar vormde, en was het daarom een verzetsdaad? Of was het een moord om andere redenen? Op pagina 40 staat te lezen dat de moord op Oettinger niet als verzetsdaad kan worden aangemerkt en op pagina 223 staat dat Van Gasteren na de oorlog volledig gerehabiliteerd is.

Het is helaas een warrig boek geworden, waarbij elke bewering van de

auteurs gecheckt moet worden. Dat kan niet de bedoeling geweest zijn.

David Barnouw, NIOD. Instituut voor Oorlogs-, Holocaust- en
Genocidestudies

Webrecensie BMGN – LCHR 126:4 (2011)

Koopmans, Joop W., Thomas, Werner (eds.), ***Propaganda en spektakel. Vroegmoderne intochten en festiviteiten in de Nederlanden*** (Publicaties van de Vlaams-Nederlandse Vereniging voor Geschiedenis 9; Maastricht: Shaker, 2010, 147 blz., ISBN 978 90 423 0396 6).

‘Niet elke Blijde Inkomst geeft reden tot vreugde’ schreef de Spaanse hoveling Juan Cristobal Calvete de Estrella op 21 oktober 1549 over de inhuldiging van kroonprins Filips als opvolger van Karel V in het stadje Venlo. Deze Blijde Inkomsten waren trektochten die vorsten, hun troonopvolgers of hun vertegenwoordigers bij hun aantreden hielden in hoofdplaatsen en belangrijkste steden van hun gebieden. Ooit waren deze inkomsten eenvoudige ceremonies, maar vanaf het midden van de veertiende eeuw werden ze steeds spectaculairder. Steden werden opgetuigd met triomfbogen en erepoorten terwijl het publiek kon genieten van toneel, ballet, speciaal voor de gelegenheid gecomponeerde liedjes en spectaculair vuurwerk.

Dat viel in Venlo dus nogal tegen. Het feest was sober en voor het hof ronduit teleurstellend. De stad was weliswaar netjes opgeruimd, maar de Venlonaren hadden niet de moeite genomen om de reusachtige poppen van Goliath en zijn vrouw op te zetten, waarmee zij traditioneel hun stad versierden. Dat roept de nodige vragen op. Nog niet zo lang geleden werkten historici vanuit de veronderstelling dat deze Blijde Inkomsten, met al hun pracht en praal, door het hof zelf werden georganiseerd om zijn gezag te bevestigen. Dit blijkt slechts ten dele waar. Blijde Inkomsten waren voor een groot deel georganiseerd, uitgevoerd en zelfs gefinancierd door de stedelingen zelf. En het resultaat was, zoals in Venlo, niet altijd wat het hof voor ogen had.

Daarmee zijn we meteen aanbeland bij de grote verdienste van de bundel *Propaganda en spektakel. Vroegmoderne intochten en festiviteiten in*